

KÖNYVSZEMLE

Éva Illés

Understanding context in language use and teaching: An ELF perspective

[Kontextus a nyelvhasználatban
és nyelvtanításban:
ELF perspektíva]

Abingdon, England: Routledge, 2020. 150 p.
ISBN 9780367223793, ISBN 9780429274589

Akik hallották már Illés Éva előadásait, vagy olvasták egy-egy cikkét, jól tudják, milyen fontos számára az elmélet és a gyakorlat egysége, amely egységet egész oktatói tevékenységében megtestesíteni igyekszik. Illés mindig tiltakozott és tiltakozik az ellen, hogy a nyelvtanárookra olyan gyakorlati szakemberekként tekintsük, akiknek nem kell és akiket nem is érdekel az *elmélet*, nemcsak azért, mert ez a vélemény egy méltatlanul lekicsinylő szemléletmódot tükröz, hanem mert meggyőződése, hogy a nyelvpedagógiában az elmélet és a gyakorlat szoros összefüggésben létezik. Ez a szemléletmód hatja át legújabb könyvét is, mely a kontextussal mint nyelvi, másrészt mint nyelvtanítási környezettel szembeálló egységével foglalkozik.

Amint azt a könyv bevezetőjében olvashatjuk, a könyv három fő téma, a kontextus, az angol mint lingua franca és a nyelvpedagógia köré épül, és célja annak bemutatása, hogy a kontextus milyen fontos szerepet játszik az angol mint lingua franca (*English as a lingua franca*, továbbiakban: ELF) kutatásában és az ELF szemléletű angoltanítás kialakításában.

A bevezető után a könyv témáit és azok részleteit úgy fonja egységbe a szerző, mintha csak egy mesteri fonatot készítené. Előbb részletesen tárgyalja a kontextus fogalmát, a szó meghatározását és különböző értelmezési lehetőségeit. Ezekhez fonódik azután annak bemutatása, milyen szerepet játszik

a kontextus a nyelvtanításban. Ezt követően további szálként kapcsolódik az ELF mint kontextus értelmezése, míg végül az utolsó két fejezetben az eddigi szájak a nyelvtanításban fonódnak szerves egységgé, mikor a szerző azt fejt ki, hogyan, pontosabban milyen kontextusban kellene tanítanunk az angol nyelvet annak érdekében, hogy a nyelvtanulók otthonosan tudjanak mozogni napjaink valós, vagyis ELF- nyelvi kontextusában.

A kontextus fogalmának meghatározásáról szóló 2. fejezetet Illés tizenhat különböző megközelítést tükröző definíció felsorolásával, majd ezek összehasonlításával kezdi annak érzékeltetésére, hogy mennyire összetett koncepcióról van szó. Egy szóbeli vagy írásbeli közlés kontextusa lehet fizikai vagy mentális, társadalmi vagy egyéni, globális vagy lokális, és tarthatjuk statikusnak vagy dinamikusnak. A fogalom jelölheti a nyelvi és a situációs kontextust éppúgy, mint a beszélők háttérismereteit, a szociokulturális és a szöveggörnyezetet. Az olvasó hasznos összefoglalót kap itt a sémaelmületről (*Schema Theory*, Howard 1987), a séma fogalmáról és a nyelvi megértésben játszott szerepéről. Ez azért fontos, mert amint azt két fejezettel később leszögezi, ebben a könyvben a kontextus egy séma-konstrukum, annak a mentális reprezentációja, ahogyan gondolkodni szoktunk a minket körülvevő világról és arról, hogy az emberek milyen elvárások mentén kommunikálnak egy adott közösségben. Vagyis a kontextus nem maga az objektív valóság, hanem az, amiként a nyelvhasználó a valóságot észleli. A kontextus magában foglalja egy kommunikatív szituációnak mindazon jellemzőit, amelyek a kommunikáció során a jelentés-összehangolásban (*negotiation of meaning*) szerepet játszanak.

A 3. fejezet kulcskérdése az, milyen perspektívából elemezzük a kontextust: kívülről mint külső szakértő-elemző, vagy belülről,

a nyelvhasználó szemszögéből. Az előző csoportba tartozik Hymes (1967, 1972), akinek kommunikatív kompetencia elméletével, mely nagyban hozzájárult a kommunikatív nyelvoktatás elméleti megalapozásához, részletesen foglalkozik a szerző. Szintén itt kapott helyet Austin (1962) beszédaktus-elméletének (*Speech Act Theory: SAT*) bemutatása, mely elmélet arra világít rá, hogy sok nyelvi megnyilatkozásunk nem információt közvetít, hanem cselekvést hajt végre. Ebből következik, hogy az interakció sikerességének feltétele, hogy a beszélő által mondott szavakon túl a beszélő szándékát is helyesen értelmezze a címzett. Mivel mindig kevesebbet mondunk ki, mint amit közölni akarunk, a hiányzó tartalmat a címzett a kontextusra hagyatkozva egészíti ki. A kontextust a beszélők perspektívájából elemzők több olyan elmélettel álltak elő, melyek a kommunikatív szemléletű nyelvtanítás szempontjából kiemelkedő fontossággal bírnak, mint például Grice (1975) együttműködési alapelve (*Cooperative Principle*) és társalgási maximái. Widdowson írásainak részletes értelmezésén keresztül jut el a szerző addig a következtetésig, hogy a nyelv és a kontextus közötti kapcsolat kétoldalú, kölcsönös, vagyis nem az egyik határozza meg a másikat, hanem a kettő dinamikus interakciójából jön létre a jelentés (Widdowson 2004). Ez az a fejezet, ahol az olvasó különösen értékelni fogja, hogy Illés milyen jó érzékkel választ színes és érzékletes példákat, amelyekkel a bemutatott elméleteket illusztrálja, hogy az olvasó mindvégig úgy érezze, ez a könyv neki szól.

A 4. „Szintézis: A kontextus a nyelvhasználatban” címet viselő fejezetben is megmutatkozik a szerző olvasócentrikussága. Illés jól érez rá arra, hogy ennyi elmélet, fogalom, érv és ellenérv felsorakoztatása után célszerű ezeket a szerteágazó szálakat összerendezni és szintetizálni. Az így kialakuló keretrendszer lehetőséget ad az olvasónak az eddigiéik átgondolására, rendszerezésére és összefoglalásra, mielőtt továbblép a következő két fejezetbe, melyek 5. „A kontextus a nyelvtani-

tásban”, illetve 6. „A kontextus az ELF-ben” címet viselik. A szintézis segít az olvasónak magabiztosan kapcsolni az új információt a régebbihez.

Az 5. fejezet a napjainkban is domináló kommunikatív nyelvoktatás (*Communicative Language Teaching: CLT*) elemzésével kezdődik. Már az első bekezdés rádöbbsenti az olvasót arra, mennyire felhígult az évtizedek során az, amit az első képviselői abban a szellemben hirdettek meg, hogy a nyelvtanuló a nyelv használatán keresztül tanulja meg a nyelvet (*use it to learn*), s ami a CLT erős verziójaként vonult be a köztudatba (Howatt, 1984). De ha kellő kritikával szemléljük, akkor távol került a szakma az úgynevezett *gyenge* verziótól, az „azért tanuljuk, hogy használjuk” (*learn it to use*) elvtől is. A szerző Widdowson (2003) idézi, aki kritikával illeti azt a széles körben elterjedt gyakorlatot, mely szerint a nyelvtanítás célja, hogy a nyelvtanuló előre begyakorolja és elpróbálja azokat a szerepeket, amelyeket majd az anyanyelvi beszélő bőrébe bújva el fog játszani. Ahhoz, hogy ezt a sokakban élő meggyőződést megcáfolja, Illésnek olyan mítoszokat kell döntögetnie, mint *az* anyanyelvi beszélő és az általa beszélt nyelv mint etalon, *az* angol nyelvi (értsd: homogén) kultúra, de azt is megkérdőjelezi, hogy valóban *autentikus*-e az annak címkézett tananyag vagy feladat. Illés tulajdonképpen Larsen-Freeman (2007) véleményével azonosul, aki szerint nem lehet a nyelvtanulást és a nyelvhasználatot elválasztani, és mint két egymás után soron következő folyamatot szemlélni. Nem arról van ugyanis szó, hogy előbb megtanuljuk a nyelvet, és aztán majd használjuk: a nyelv használatának a közegében tanulunk.

A könyv 6. fejezete az angol mint *lingua francát* (ELF) kapcsolja új motívumként az eddigiékhöz. A szerzőnek az ELF-fel kapcsolatos nézeteivel már találkozhatott az olvasó ennek a folyóiratnak a hasábjain is, amikor egy 2013-as tanulmányában az ELF-jelenségre mint új kihívásra hívta fel a nyelvpedagógus társadalom figyelmét (Illés 2013).

Az ELF jelenség meghatározását tekintve a szerző azóta is azzal a véleménnyel azonosul, mely szerint „az ELF esetében inkább sajátos típusú nyelvhasználatról, semmint monolitikus nyelvvaltozatról” van szó, vagyis „az ELF ilyen értelemben speciális *kontextus*, amelyben a különböző nyelvi és kulturális háttérrel rendelkező résztvevők az angolt közös nyelvként használják (Jenkins 2009b: 200)” (Illés, 2013, p. 9). Míg két anyanyelvi beszélő között szélesebb közös nyelvi alap és tudásbázis tételezhető fel, két különböző anyanyelvű és kultúrájú ELF beszélő között a sémák közötti átfedés mértéke bizonytalan, de feltehetően kisebb, ezért fokozottan szükség van az állandó jelentésegyeztetésre, a rugalmasságra és az alkalmazkodási képességre. Az ELF-használók pontosan azt teszik, amire napjaink nyelvtanítása nem vagy csak alig készíti fel a nyelvtanulót: innovatívan és kreatívan használják az angolt, hogy a beszélőpartnerrel közös alkotó folyamat során hozzanak létre jelentést, és jussanak el egymás megértéséig. Ez különböző stratégiák intenzív használatát teszi szükségessé. Ilyenek például az ismétlés, az átfogalmazás, a leegyszerűsítés, a szinonimák vagy a körülírás használata, de legfőképpen a folyamatos odafigyelés a másokra. Illés felteszi a kérdést, hogy vajon miből tevődik össze az a kontextus, melyre az ELF-használók hagyatkozhatnak, amikor a jelentésegyeztetés során megkísérlik egy adott szituáció releváns jellemzőit beazonosítani. A válasz lényegében annyi, hogy az ELF-használatban a kontextus megfoghatatlan, mert egy adott interakció során bontakozik ki, és állandóan változásban van.

A fentiekből következik, hogy napjaink angoltanításának az ELF-használatra kell felkészítenie a nyelvtanulót. A könyv 7. és 8. fejezete ennek a mikéntjével ismerteti meg az olvasót. Az ELF-használó természetéből adódóan két- vagy többnyelvű, s hogy egy interakcióban melyikük mit tart elfogadható magatartásnak, gyakran jelentős különbséget mutat, ezért az interakció normái menet közben alakulnak ki a szerint, ahogy

a felek hogyan idomítják a saját normáikat egymáséihoz. Ez egyben azt is jelenti, hogy az idealizált anyanyelvi beszélő normáinak elsajátíttatása helyett az ELF szemléletű oktatás arra készíti fel a nyelvtanulót, hogy milyen stratégiákkal tudja sikeresen megértetni magát a legváltozatosabb nyelvi és kulturális környezetekben. Nemcsak illuzórikus, de kifejezetten téves az az elképzelés, hogy két ELF-használó, pusztán azért, mert egymással az angol nyelvet használják, kölcsönösen az anyanyelvi angol beszélők nyelvi és kulturális sémái szerint fogják értelmezni egymás közléseit. Egyrészt olyan, hogy az angol anyanyelvi beszélő ugyanis nem létezik, de még az amerikai, vagy a brit sem. Másrészt minden ELF-használó saját jogon, a saját kontextusában és a saját céljaira használja az angolt mint kommunikációs eszközt. Illés rámutat, hogy az ELF-használó számára fontos képességek közé tartozik, hogy el tudja fogadni a gondolkodás- és viselkedéssel sokféleséget, és saját maga is rugalmasan tudjon viselkedni. Tudja elkerülni vagy megoldani a félreértéseket, legyen képes a kölcsönös alkalmazkodás kialakítására, és ismerje a jelentésegyeztetés mechanizmusait. A 7. fejezet számos erre irányuló kutatást, illetve tanulmányt sorakoztat fel, melyek meggyőzően világítanak rá az ELF szempontú nyelvtanítás szükségességére és arra, hogy például a tartalomalapú nyelvtanítás (CLIL) miért jó lehetőség ennek megvalósítására.

Az utolsó, 8. fejezetben végül minden eddigi szál összefut, amikor a szerző különböző példákat mutat be arra, hogyan lehet az ELF szemléletű oktatást megvalósítani úgy, hogy a kommunikáción keresztül sajátítsák el az angolt a diákok mint saját jogú nyelvhasználók a saját, autentikus kontextusukban. Erre egyik példa a már említett CLIL, egy másik az irodalom, a harmadik a fordítás és a negyedik a komputeres nyelvtanulás. Végezetül Illés arra szólítja fel a nyelvtanár olvasót, hogy ki-ki alakítsa ki a saját sémáját az ELF szempontú nyelvtanítás mint kommunikációról mert ezt a gondolkodási folyamatot mindenkinek saját magának kell végigjárnia.

IRODALOM

- Austin, J. L. (1962): *How to do things with words*. London: Oxford University Press.
- Grice, H. P. (1975): Logic and conversation. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.): *Syntax and semantics 3: Speech acts*. New York: Academic Press, 41–58.
- Howard, R. W. (1987): *Concepts and schemata: An introduction*. London: Cassell Educational.
- Howatt, A. P. R. (1984): *A history of English language teaching*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Hymes, D. H. (1967): Models of the interaction of language and social setting. *Journal of Social Issues* 23/2, 8–38.
- Hymes, D. H. (1972): On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.): *Sociolinguistics*. London: Penguin, 269–293.
- Illés Éva (2013): Az angol mint lingua franca – új nyelvpedagógiai kihívás. *Modern Nyelvoktatás* 19/1–2, 5–16.
- Illés Éva (2020): *Understanding context in language use and teaching: An ELF perspective*. Abingdon, UK: Routledge.
- Larsen-Freeman, D. (2007): Reflecting on the cognitive-social debate in second language acquisition. *Modern Language Journal* 91, Focus Issue, 773–787.
- Widdowson, H. G. (2003): *Defining issues in English language teaching*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Widdowson, H. G. (2004): *Text, context, pretext*. Oxford, UK: Blackwell.

Kontráné Hegybíró Edit

Nádasdy Ádám
Milyen nyelv a magyar?

Budapest: Corvina Kiadó Kft., 2020. 204 p.
ISBN 978-963-136-64-33

A címben szereplő kérdést sokszor és sokan feltették már. A leggyakoribb válaszokból általában olyasmi látszik körvonalazódni, hogy nyelvünk kicsi és veszélyeztetett nyelv, hogy megtanulhatatlanul nehéz, hogy a szókincs rendkívül árnyalt, és egzotikusnak tűnik (nemigen hasonlít sem a nyugat-európai, sem a szláv szókincsre), hogy eredete bizonytalan, hogy magányos nyelv, hogy a magyart a mellérendelői mondatszerkesztés jellemzi, meg aztán az is, hogy különleges, és sokan, köztük számos külföldi tudós, valamint költőink is szépnek tartják. E válaszok között természetesen vannak helytállóak, de – bizony – akadnak tévesek is.

E kötetben Nádasdy Ádámnak, a jól ismert és elismert szakembernek a válaszait olvashatjuk. Nádasdy tanár úr az ELTE angol tanárszékének nyelvészprofesszora, nem melleleg költő és műfordító. Dante monumentális alkotásának, az *Isteni színjáték*nak az újrafordítása után (2016) legutóbb a *Bánk bán* „modernizálása”-t, magyarról magyarra fordítását végezte el (2019), hogy e szépirodalmi remekművek írása (fordítása) és befogadása közti időbeli távolságot áthidalva közelebb hozza a mai olvasóhoz Dante és Katona szövegét.

Nádasdy tanár úr legutóbbi, *Milyen nyelv a magyar?* című könyvében egyfelől tisztázni kívánja a fentebb említett, ténszerűnek tűnő sztereotip válaszok igazságtartalmát: pl. a magyar valószínűleg nem nehezebb, mint bármely más nyelv, hiszen nem léteznek könnyű és nehéz nyelvek; a magyar szókincs csak Európában számít különlegesnek, ugyanis például egy kínai számára a köz-európai (ún. nemzetközi) szókincs ugyanúgy ismeretlen, mint az indoeurópai beszélő számára egzotikusnak tűnő magyar szavak; szókincsünk nem gazdagabb színónimákban, mint bármely más nyelv (ilyet csak az gondol, aki